

Tandheelkundige zorgconsumptie van vrouwelijke patiënten in Nederland

Samenvatting

DOEL. Het verkrijgen van zicht op verschillen in tandartsbezoek en in tandheelkundige zorgconsumptie tussen vrouwen en mannen.

OPZET. Beschrijvende analyse, met behulp van SPSS (ANOVA, NPAR TEST), van door registratie verkregen gegevens over uitgevoerde tandheelkundige verrichtingen.

PLAATS. Afdeling Onderzoek en Informatievoorziening van de Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Tandheelkunde (NMT) te Nieuwegein.

METHODE. Registratie van anonieme gegevens over alle verrichtingen die in de jaren 1993 tot en met 1996 zijn uitgevoerd bij in totaal 7698 dentate patiënten, vanuit de praktijkadministraties van 202 tandartsen.

RESULTATEN. De uitkomsten wijzen erop dat er bij de jeugd tot 18 jaar alleen sprake is van een verschil met betrekking tot vullingen: bij meisjes worden minder vullingen gelegd dan bij jongens. Bij de volwassenen komen meer verschillen voor. Om te beginnen bezoeken vrouwen wat vaker dan mannen de tandarts voor een periodieke controle. Daarnaast worden bij vrouwen meer röntgenfoto's gemaakt, krijgen zij vaker een instructie over mondhygiëne en worden bij hen meer kronen gemaakt, maar minder vullingen gelegd.

CONCLUSIE. Vooral bij volwassenen bestaan er tussen vrouwen en mannen verschillen in tandartsbezoek en in tandheelkundige zorgconsumptie. Voor een deel zijn deze verschillen evenwel terug te voeren op het feit dat vrouwen naar verhouding vaker dan mannen via een ziekenfonds zijn verzekerd tegen ziektekosten.

BRUERS JJM, ROSSUM GMJM VAN. Tandheelkundige zorgconsumptie van vrouwelijke patiënten in Nederland. Ned Tijdschr Tandheelkd 1998; 105: 412-415.

Uit de afdeling Onderzoek en Informatievoorziening van de Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Tandheelkunde te Nieuwegein.

Trefwoorden: Restauratieve tandheelkunde – Tandheelkundige zorgverlening – Geslachtsverschillen

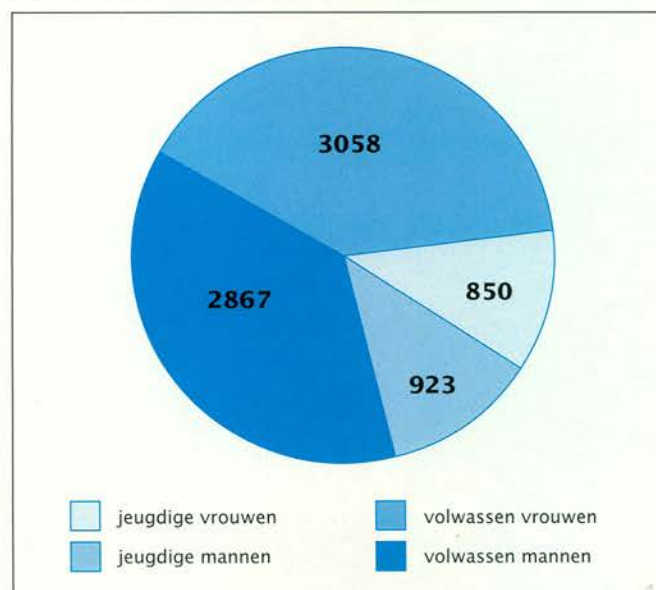
Datum van acceptatie: 14 juli 1998.

Adres: Dr.G.M.J.M. van Rossum, NMT, postbus 2000, 3430 CA Nieuwegein.

1 Inleiding

Al jaren signaleert het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) via de periodieke Gezondheidsenquête (GE) dat meer vrouwen dan mannen in de Nederlandse dentate bevolking ten minste jaarlijks een tandarts bezoeken. In 1996 bijvoorbeeld had 88,3% van de dentate vrouwen tegen 83,5% van de dentate mannen contact met de tandarts, terwijl die percentages in 1993 op respectievelijk 89,3 en 84,4 lagen (CBS/NMT-publicatie, 1998). Ook in andere Nederlandse onderzoeken wordt er melding van gemaakt dat vrouwen de tandarts frequenter bezoeken dan mannen (Van Rossum en Kalsbeek

Afb. 1. Verdeling van vrouwen en mannen in het onderzoek Tandheelkundige Consumptie, voor jeugdigen en volwassenen.

1985; Visser *et al*, 1988). Deze bevindingen komen overeen met de uitkomst van een onderzoek naar gedrag en gezondheidsrisico's onder ruim 56.000 personen in 25 Amerikaanse staten dat in 1995 meer vrouwen dan mannen een tandarts hadden bezocht (ADA News, 1998).

Nu zegt tandartsbezoek op zich nog weinig over de feitelijke tandheelkundige zorg die dan wordt 'geconsumeerd': weliswaar ligt het voor de hand te veronderstellen dat verschillen in bezoek leiden tot verschillen in zorg, maar zeker is dat niet. Het is daarom interessant na te gaan welke tandheelkundige zorg aan vrouwen wordt verleend, of zij wat dat betreft verschillen van mannen en zo ja, ten aanzien van welke behandeling(en). Een dergelijke vergelijkende analyse is mogelijk op basis van gegevens die zijn verzameld in het onderzoek Tandheelkundige Consumptie, dat in het kader van het NMT-project Peilstations wordt uitgevoerd. Aan de hand van de gegevens die in dit onderzoek zijn verzameld zal, apart voor jeugdigen en volwassenen, worden ingegaan op het tandartsbezoek van vrouwen en mannen in de jaren 1993 tot en met 1996 en daarna op de tandheelkundige zorg die aan vrouwen en mannen in deze vierjarige periode is verleend.

2 Materiaal en methode

In 1995 is de NMT van start gegaan met het project Peilstations. Binnen dit project wordt met de medewerking van tandartsen die zich bereid hebben verklaard periodiek gegevens ter beschikking te stellen, een drietal onderzoeken uitgevoerd (Van Rossum en Bruers, 1995). In één daarvan, het longitudinale onderzoek Tandheelkundige Consumptie, wordt tandartsen gevraagd om, op anonieme wijze, aan te geven welke verrichtingen zij in een bepaalde periode hebben uitgevoerd en hebben gedeclareerd bij een klein deel van hun dentate patiënten (2%-steekproef). Een deel van de tandartsen doet dit handmatig via registratieformulieren en een ander deel geautomati-

Tabel 1. Percentage dentate patiënten dat de tandarts in de jaren 1993 tot en met 1996 ten minste jaarlijks heeft bezocht voor een periodieke controle naar sekse, voor jeugdigen en volwassenen.

	Jeugdigen		Volwassenen	
	Meisje	Jongen	Vrouw	Man
1993	74,4%	74,0%	80,7%	77,4% *
1994	84,9% +	84,3% +	86,8% +	83,1% + *
1995	90,6% +	88,1% +	85,8%	84,1%
1996	86,6% -	87,4%	82,3% -	78,8% - *
Gemiddeld per jaar over 1993 - 1996	84,1%	83,5%	83,9%	80,8% *
n	850	923	3058	2867

* Verschil tussen vrouwen en mannen ($p < 0,05$)
 + Stijging in jaar t, ten opzichte van jaar t-1 ($p < 0,05$)
 - Daling in jaar t, ten opzichte van jaar t-1 ($p < 0,05$)

seerd op diskette, rechtstreeks vanuit hun praktijkadministratie. Op die wijzen zijn via 202 tandartsen (99 'handmatige' en 103 'geautomatiseerde' registratieformulieren) gegevens verzameld over de tandheelkundige zorgverlening aan 7698 patiënten in de jaren 1993 tot en met 1996 (NMT, 1998).

Het gaat daarbij om 1773 (23%) jeugdigen, geboren in 1978 of daarna, en om 5925 (77%) volwassenen, geboren vóór 1978 (afb. 1). Bij de jeugdigen is 48% meisje en 52% jongen, ligt de gemiddelde leeftijd op 11,3 jaar en is 56% ziekenfonds- en 44% particulier verzekerd. In de groep volwassenen bevindt zich 52% vrouwen en 48% mannen, bedraagt de gemiddelde leeftijd 39,9 jaar en is 61% ziekenfonds- en 39% particulier verzekerd. Hierbij zij opgemerkt dat een groter deel van de volwassen vrouwen dan van de volwassen mannen is verzekerd via een ziekenfonds (65% tegen 59%).

In de analyse van de verzamelde gegevens (via SPSS: ANOVA, NPAR TEST) met betrekking tot verschillen in tandheelkundige consumptie tussen vrouwen en mannen is eerst gekeken naar het bezoeken van een tandarts voor periodieke controle in de jaren 1993 tot en met 1996. Voorts is bezien in welke mate in die jaren een aantal specifieke behandelingen bij vrouwen en mannen is uitgevoerd. Daartoe zijn jaargemiddelden berekend door de betreffende verrichtingen over de jaren 1993 tot en met 1996 bij elkaar op te tellen en vervolgens te delen door vier. In concreto gaat het hierbij om de volgende behandelingen, die samen ongeveer 90% van de totale tandheelkundige consumptie van dentaten uitmaken: intraorale röntgenfoto, fluoride-applicatie, mondhygiëne-instructie, sealing, tandsteen verwijderen, restauraties, etsen ten behoeve van composiet, wortelkanaalbehandeling, gegoten metalen kroon en extractie. Voorts is in algemene zin bepaald welk deel van de restauraties is vervaardigd met composiet, door het jaargemiddelde 'etsen ten behoeve van composiet' uit te drukken als een percentage van het jaargemiddelde 'restauraties'.

3 Resultaten

3.1 Tandartsbezoek

In tabel 1 is een overzicht te vinden van het percentage dentate patiënten dat de tandarts in de jaren 1993 tot en met 1996 ten minste jaarlijks heeft bezocht voor een periodieke controle. Gemiddeld heeft 84,1% van de meisjes de tandarts in die jaren ten minste één keer per jaar bezocht voor een periodieke controle. Het gemiddelde percentage voor de jongens wijkt hiervan weinig af en ook wat betreft de afzonderlijke jaarper-

Tabel 2. Percentage dentate patiënten dat de tandarts in de jaren 1993 tot en met 1996 ten minste jaarlijks heeft bezocht voor een periodieke controle naar sekse, voor volwassen ziekenfonds- en particulier verzekerden.

	Volwassen ziekenfonds-verzekerd		Volwassen particulier verzekerd	
	Vrouw	Man	Vrouw	Man
1993	82,4	80,1	77,6	74,0 *
1994	88,7	85,2 *	83,2	80,4
1995	88,1	86,1	81,6	81,6
1996	83,9	79,6 *	79,3	77,8
Gemiddeld per jaar over 1993 - 1996	85,8	82,7 *	80,4	78,4
n	1995	1604	1063	1263

* Verschil tussen vrouwen en mannen ($p < 0,05$)

centages zijn de verschillen niet noemenswaardig. Met andere woorden, naar verhouding evenveel meisjes als jongens hebben de tandarts in de jaren 1993 tot en met 1996 ten minste jaarlijks bezocht voor een periodieke controle.

Van de volwassen vrouwen bezocht in 1993 80,7% de tandarts voor een periodieke controle. In het jaar daarop steeg dat percentage naar 86,8. In 1995 lag dat op 85,8, terwijl in 1996 met 82,3% een daling optrad. Bij vergelijking valt op dat in de genoemde jaren steeds een wat kleinere percentage mannen de tandarts heeft bezocht voor een periodieke controle. Met uitzondering van 1995 zijn deze verschillen voor alle jaren statistisch significant. Bijgevolg komt ook uit het gemiddelde percentage 'tandartsbezoek' naar voren dat relatief meer volwassen vrouwen dan volwassen mannen de tandarts in de jaren 1993 tot en met 1996 ten minste jaarlijks hebben bezocht voor een periodieke controle. Wanneer de wijze waarop volwassenen zijn verzekerd tegen ziektekosten in de beschouwing wordt betrokken, manifesteert het geconstateerde verschil in tandartsbezoek tussen vrouwen en mannen zich evenwel vooral bij ziekenfondsverzekerden (zie tab. 2).

3.2 'Zorgconsumptie'

Tabel 3 biedt voor de jeugd en de volwassenen een overzicht van het gemiddeld jaarlijks aantal verrichtingen per 100 dentate patiënten in de jaren 1993 tot en met 1996 met betrekking tot enkele specifieke tandheelkundige behandelingen, onderscheiden naar geslacht. Bij de jeugd blijken er over die jaren nauwelijks verschillen te bestaan tussen meisjes en jongens. Het feit dat bij meisjes minder restauraties worden gemaakt dan bij jongens (45,3 tegen 52,7 per 100 jeugdigen) vormt hierop een uitzondering. Dit komt zowel bij de ziekenfonds- als de particulier verzekerden naar voren, maar alleen in eerstgenoemde groep is dit verschil statistisch significant. Overigens worden bij meisjes en jongens wel ongeveer evenveel composietrestauraties vervaardigd (37% tegen 38%).

Bij de volwassenen zijn meer verschillen tussen de seksen te onderkennen: zo worden bij vrouwen meer intraorale röntgenfoto's gemaakt, meer mondhygiëne-instructie gegeven en meer gegoten metalen kronen gemaakt. Daarentegen worden bij vrouwen in vergelijking met mannen minder restauraties vervaardigd, maar wordt bij hen wel vaker composiet als vulmateriaal gebruikt. De verschillen tussen volwassen vrouwen en volwassen mannen met betrekking tot intraorale röntgenfoto's zijn in het bijzonder terug te vinden bij de ziekenfondsverzekerden en niet zozeer bij de particulier verzekerden (tab. 4).

Tabel 3. Gemiddeld jaarlijks aantal verrichtingen per 100 dentate patiënten in de jaren 1993 tot en met 1996 met betrekking tot enkele specifieke tandheelkundige behandelingen naar sekse, voor jeugdigen en volwassenen.

	Jeugdigen		Volwassenen	
	Meisje	Jongen	Vrouw	Man
Intraorale röntgenfoto	14,7	13,9	48,6	44,8 *
Fluoride-applicatie	71,8	74,2	1,6	1,3
Instructie mondhygiëne	21,3	23,5	12,2	9,3 *
Sealing	44,6	40,3	1,3	1,0
Tandsteen verwijderen	13,0	13,8	70,7	70,0
Restauraties	45,3	52,7 *	87,8	99,3 *
Etsen t.b.v. composiet	15,7	19,2	36,3	36,7
Wortelkanaalbehandeling	,9	,8	10,2	9,1
Gegoten metalen kroon	,1		6,3	5,2 *
Extractie	11,9	9,2	10,1	11,5
Proportie composiet	37%	38%	39%	34% *
n	850	923	3058	2867

* Verschil tussen vrouwen en mannen ($p < 0,05$)

Maar wat betreft mondhygiëne-instructie, restauraties en ook kronen kunnen de genoemde verschillen zowel bij de ziekenfonds- als de particulier verzekerden worden geconstateerd. Dit geldt ook voor het geconstateerde verschil dat restauraties bij vrouwen naar verhouding vaker dan bij mannen zijn vervaardigd met behulp van composiet.

4 Discussie

Een vergelijking van de groep van 7698 patiënten in het onderzoek Tandheelkundige Consumptie met de representatieve groep van dentate tandartsbezoekers, die in 1996 is betrokken in de Gezondheidsenquête van het CBS, laat weinig of geen verschillen zien met betrekking tot de verdeling naar sekse, leeftijd en verzekerings situatie (CBS/NMT-publicatie, 1998). Hieruit mag om te beginnen worden opgemaakt dat de hier beschreven groep patiënten een goede afspiegeling vormt van de populatie dentate tandartsbezoekers in Nederland.

Vervolgens is het opvallend te constateren dat de ontwikkeling van het tandartsbezoek in de jaren 1993 tot en met 1996 voor vrouwen en mannen, zowel bij de jeugd als bij de volwassenen, een nagenoeg vergelijkbaar verloop heeft gehad. De stelselwijziging van 1995, dat wil zeggen de invoering van de nieuwe Regeling tandheelkundige hulp ziekenfondsverzekering en alle daarmee samenhangende veranderingen per 1 januari 1995, heeft binnen de dentate bevolking dus niet gezorgd voor verandering in het tandartsbezoek bij vrouwen en mannen. Maar de al bestaande verschillen lijken ook niet te zijn verdwenen. Want zoals anderen al eerder constateerden, blijkt ook uit de hier gepresenteerde gegevens dat in de jaren 1993 tot en met 1996 naar verhouding wat meer vrouwen dan mannen de tandarts voor een periodieke controle hebben bezocht. Hierbij moet evenwel worden aangetekend dat vooral in de groep van volwassen ziekenfondsverzekerden meer vrouwen dan mannen naar de tandarts zijn gegaan, terwijl dat bij de volwassen particulier verzekerden en bij de jeugd niet of veel minder het geval is geweest.

Zoals hiervoor is verondersteld, lijkt er inderdaad sprake te zijn van enige samenhang tussen tandartsbezoek en zorgconsumptie. Althans in de groep van volwassen ziekenfondsverzekerden komt naar voren dat bij vrouwen naar verhouding meer intraorale röntgenfoto's zijn gemaakt, meer mondhygiëne-instructies zijn gegeven, meer gegoten metalen

Tabel 4. Gemiddeld jaarlijks aantal verrichtingen per 100 dentate patiënten in de jaren 1993 tot en met 1996 met betrekking tot enkele specifieke tandheelkundige behandelingen naar sekse, voor volwassen ziekenfonds- en particulier verzekerden.

	Volwassen ziekenfonds-verzekerd		Volwassen particulier verzekerd	
	Vrouw	Man	Vrouw	Man
Intraorale röntgenfoto	49,1	43,3 *	47,7	46,8
Instructie mondhygiëne	16,1	14,0 *	4,9	3,4 *
Tandsteen verwijderen	65,2	63,7	81,0	78,0
Restauraties	91,1	103,7 *	81,5	93,8 *
Etsen t.b.v. composiet	36,4	36,1	36,3	37,3
Wortelkanaalbehandeling	10,1	8,3 *	10,3	10,1
Gegoten metalen kroon	4,9	3,6 *	9,1	7,2
Extractie	11,3	12,6	8,2	10,1
Proportie composiet	37%	31% *	42%	37% *
n	1995	1604	1063	1263

* Verschil tussen vrouwen en mannen ($p < 0,05$)

kronen zijn gemaakt en minder restauraties zijn vervaardigd dan bij mannen. Maar het feit dat relatief meer vrouwen dan mannen een tandarts bezoeken, zegt niet alles. Want ook bij de volwassen particulier verzekerden, waar het tandartsbezoek van vrouwen en mannen niet of nauwelijks verschilt, blijken bij vrouwen minder restauraties te zijn vervaardigd en meer mondhygiëne-instructies te zijn gegeven dan bij mannen. Bovendien geldt voor alle volwassenen dat bij vrouwen gemiddeld meer composietrestauraties ('witte vullingen') zijn gemaakt. Kennelijk dragen dus ook andere zaken bij aan de verschillen in zorgconsumptie tussen vrouwen en mannen. Daarbij kan bijvoorbeeld worden gewezen op bepaalde gedrags- en houdingsvarianten. De bevindingen van Helling (1990) bij ruim 3400 Nederlanders, dat vrouwen gemiddeld frequenter hun tanden poetsen en gemiddeld per dag minder zoetmomenten hebben, vormen hiervoor concrete aanwijzingen. Het is immers aannemelijk dat alleen al daardoor bij vrouwen minder restauraties nodig zijn dan bij mannen.

Dat vrouwen in tandheelkundig opzicht een betere zelfzorg vertonen, is wellicht terug te voeren op de omstandigheid dat zij, in vergelijking met mannen, een positievere houding aannemen tegenover tandheelkundige aangelegenheden. Ook hiervoor zijn bij Helling (1990) diverse aanwijzingen te vinden. Zo stelt hij vast dat vrouwen in het algemeen meer kennis hebben over zaken als mondhygiëne, voeding, gebitsgezondheid en tandartsbezoek en ook meer gemotiveerd zijn tot tandheelkundige zelfzorg. Het blijkt bijvoorbeeld dat vrouwen, vergeleken met mannen, zich meer bewust zijn van de schadelijkheid van suiker(s) voor het gebit, de ernst van diverse gebitsklachten hoger inschatten, het behoud van het eigen gebit belangrijker vinden en meer waarde hechten aan de esthetiek van het gebit. Deze laatste bevinding sluit overigens weer direct aan bij de constatering dat bij vrouwen naar verhouding vaker dan bij mannen, 'witte vullingen' worden gelegd in plaats van amalgaamvullingen. Meer algemeen ondersteunen deze bevindingen ook het feit dat bij vrouwen meer instructies mondhygiëne worden gegeven, althans voorzover ervan mag worden uitgegaan dat tandartsen makkelijker overgaan tot zo'n instructie bij geïnteresseerde en gemotiveerde patiënten.

Tot slot een opmerking over de veel kleinere verschillen in tandheelkundige zorgconsumptie tussen vrouwen en mannen bij de jeugd dan bij de volwassenen. De vraag is immers of bij de huidige jeugdigen later, als zij volwassen zijn, verge-

lijkbare verschillen in zorgconsumptie gaan ontstaan als bij de volwassenen van nu. Het feit dat er binnen de jeugd bij meisjes al wat minder restauraties worden vervaardigd dan bij jongens, is daarvan misschien een voorbode. Kalsbeek et al (1997) stelt immers dat de cariësprevalentie bij adolescenten en volwassenen sterk wordt bepaald door het optreden van cariës op jonge leeftijd. Daarentegen bestaat er ook aanleiding om te veronderstellen dat de verschillen in zorgconsumptie tussen vrouwen en mannen in de toekomst kleiner worden of zullen verdwijnen. Zo zijn er tussen meisjes en jongens in de groep jeugdigen tot 18 jaar nauwelijks verschillen in tandartsbezoek te constateren en groeien zij 'tandheelkundig' gezien onder heel andere omstandigheden op dan de huidige volwassenen. Hierbij kan worden gewezen op de geïntensiveerde tandheelkundige gezondheidsvoorlichting en -opvoeding en ook op het feit dat het verschil in verzekeringsvorm ('ziekenfonds' versus 'particulier') in de volwassenenzorg na de stelselwijziging van 1995 veel minder effect lijkt te hebben op het tandartsbezoek en de tandheelkundige zorgconsumptie dan daarvoor (CBS/NMT, 1998). De afschaffing van de verplichte halfjaarlijkse controle voor volwassen ziekenfondsverzekerden zal hieraan waarschijnlijk hebben bijgedragen. Hoe dan ook, alleen (vervolg-)onder-

zoek zal te zijner tijd duidelijkheid kunnen verschaffen over de ontwikkelingen daaromtrent in de komende jaren.

Literatuur

- ADA NEWS 1998, January 5: 5.
 CBS/NMT. Tandartsen, tandartsbezoek en tandheelkundige zorgverlening in Nederland. Voorburg/Nieuwegein: CBS/NMT, 1998.
 HELING GWJ. Tandheelkundig zelfzorggedrag in Nederland, een bijdrage aan de tandheelkundige gezondheidsvoorlichting en -opvoeding. Nijmegen: TRIKON, 1990: 78-84.
 KALSBEEK H, EIJKMAN MAJ, POORTERMAN JHG, VERRIPS GH, KIEFT JA. Tandheelkundige verzorging Jeugdige Ziekenfondsverzekerden (TJZ). Leiden/Amsterdam: TNO/ACTA, 1997: 92.
 NMT. Onderzoek Tandheelkundige Consumptie: Resultaten over de periode 1993 tot en met 1996; tussentijdse rapportage (intern). Nieuwegein: NMT, 1998: 1.
 ROSSUM GMJM VAN, KALSBEEK H. Tandartsbezoek en mondgezondheid. Nijmegen/Utrecht: ITS/TNO, 1985: 36.
 ROSSUM GMJM VAN, BRUERS JJM. NMT werft 'Peilstations'. NT 1994; 49: 1176-1177.
 VISSER RSH, HELING GWJ, HOF MA VAN 'T, TRUIN GJ, BURGERSDIJK RCW, GROENEVELD A, KALSBEEK H. Landelijk Epidemiologisch Onderzoek Tandheelkunde. Deel III. Resultaten gedragswetenschappelijk onderzoek. Nijmegen/Leiden: KUN/TNO, 1988: 228.

Summary

DENTAL CARE CONSUMPTION OF FEMALE PATIENTS IN THE NETHERLANDS

Key words: Restorative dentistry – Dental consumption – Gender differences

OBJECTIVE. Investigate whether there are differences between men and women in dental attendance and in the consumption of dental care.

DESIGN. Descriptive analysis, using SPSS (ANOVA, NPAR TEST), based on information on the treatments that are performed for dentate patients.

SETTING. Department of Research (afd. O&I) of the Dutch Dental Association (NMT), Nieuwegein, The Netherlands.

METHODS. From the practice-administration of 202 dentists, anonymous information was gathered on the treatments these dentists performed for 7698 dentate patients in the years 1993 to 1996.

RESULTS. The results indicate that for young people there is only a difference in relation to fillings: girls receive fewer fillings than boys. For adults, however, more differences are apparent. First of all, women visit the dentist for a routine check-up somewhat more often than men. In addition, more X-rays are taken, more instruction is given on oral hygiene and more crowns are made for women, while they receive fewer fillings.

CONCLUSION. Adult women and adult men show differences in dental attendance and consumption. These differences are, albeit partially, explained by the fact that adult women are proportionally more often insured for dental costs via the national health service.